

REGIONÁLIS CENTRUMOK A GLOBÁLIS TÉRBEN: LAKOSSÁGSZÁM VAGY FUNKCIONALITÁS?

CSOMÓS György

Debreceni Egyetem AMTC Műszaki Kar
4028 Debrecen, Ótemető u. 2-4.
csomosgy@mfk.unideb.hu

KIVONAT

A globális világgazdaságban a nagyvárosok szerepe meghatározóvá vált a 20. században. Funkcióik megerősödtek a pénzügyi élet, a kultúra és a politika területén, lakosságszámuk dinamikusabban növekedik, mint országuk lakosságszáma. Pozicionálásuk azonban korántsem egyértelmű. A nemzetközi – elsősorban az angolszász – szakirodalom a globális jelentőségű városokat tekinti a világgazdaság csomópontjainak. Az európai és különösen a magyarországi szakirodalom eltérő regionális struktúrát vesz alapul, eltérő tehát a regionális centrumok köre is.

Kulcsszavak: regionális centrum, pólusváros, globális jelentőségű város, NUTS régió, demográfia

1. BEVEZETÉS

A 20. században az **urbanizációs folyamatok** jelentősen felgyorsultak, ennek következtében a népesség területi eloszlása egyértelműen megváltozott. Az 1900-as évek elején a világ népességének mindössze 13%-a élt városokban, 1950-re ez az arány 29%-ra emelkedett, 2006-ban pedig a **rustális térségek és az urbánus területek népessége kiegyenlítődt.** Az ENSZ előrejelzései szerint a 21. században az **urbanizációs folyamat intenzív gyorsulása** várható, amely nemcsak a „fejlett északot” érinti majd, hanem a legnagyobb népességgel rendelkező ázsiai és latin-amerikai területeket is (*United Nations: World Population to 2300, 2004, United Nations: World Urbanization Prospects: The 2005 Revision, 2006*).

Európa népességének területi eloszlásában korábban is meghatározó jelentőséggel bírtak a városok, 2030-ra azonban – az előrejelzések szerint – a városlakók száma megközelíti a teljes népesség 80%-át. **Magyarországon** 2006-ban a népesség 2/3-a élt városokban, 2030-ra pedig várhatóan – az európai urbanizációs trendnek megfelelően – a népesség több mint 3/4-e városlakó lesz.

A 20. században nemcsak a népesség területi eloszlása változott meg, de átalakult a **városhálózatok hierarchikus rendszere** is. A tradicionálisan merev rendszer felbomlott, és olyan városhálózatok jöttek létre, amelynek csomópontjaiban versenyképes adottságokkal rendelkező, **prosperáló nagyvárosok** helyezkednek el (*Lengyel I. 2003, Rechnitzer J. 2004*). A tisztán politikai alapon közigazgatási központnak kijelölt települések elveszíthették jelentőségüket, a hálózatok központjába pedig innovációt közvetítő, régiójukat vagy akár tágabb környezetüket is dinamizálni képes városok, **regionális centrumok** jelentek meg (pl. Lyon, Manchester, Stuttgart) (*Nagle, G. – Spencer, K. 1999*). A regionalizált Európában – akárcsak Magyarországon – nemcsak a régiók versenyeznek egymással, hanem a városok is (*Lengyel I. 2007*). A legelőnyösebb pozícióba azok a városok, elsősorban regionális centrumok kerülnek, amelyeket gazdasági-társadalmi-technológiai adottságaik

nemzetközi viszonylatban **versenyképessé** tesznek, azonban funkcióik megerősödnek a közigazgatás területén is, **központi szerepkör** töltenek be.

2. A CSOMÓPONTI VÁROSOK ÉRTELMEZÉSÉNEK KÉRDÉSE

2.1. A regionális centrum

A regionális központ egy adott **régió legnagyobb városa**, amelyben értelmezés kérdése a legnagyobb kifejezés és meghatározás kérdése a régió fogalma. A nemzetközi gyakorlatban – elsősorban német, francia és spanyol esetekben – egy adott területi szint regionális centrumát a **legnépesebb város** jelenti. Egy viszonylag kevésbé differenciált, gazdasági-társadalmi-kulturális szempontból homogénnek tekinthető terület egységben nincsenek jelentős fejlettségbeli különbségek a városok között, tehát az adott **terület egység szervezőjének** a legnagyobb potenciállal rendelkező város tekinthető, praktikusán a legnépesebb város. Számos regionális gazdaságtannal és közgazdaságtannal foglalkozó kutató – például E. M. Hoover, P. Haggett, P. Dicken, J. Friedmann – kiemelt jelentőséget tulajdonít a **funkcionális régiók** speciális típusának, a **csomóponti régióknak** (Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999, Friedmann, J. 2001, Haggett, P. 2001, Dicken, P. 2003). A csomóponti régióban a régió centruma és a vonzáskörzete között frekvenciált gazdasági interdependencia figyelhető meg, E. M. Hoover éppen ezért a csomóponti régiót a centrum és a környezete közötti **vertikális interakciók hálózataként** értelmezi. H. W. Richardson elméletében a hálózatokat a csomópontok közötti transzport-csatornák összefüggő rendszereként említi, amelyben a perifériák a transzport-csatornák mentén jönnek létre (Richardson, H. W. 1969). A regionális centrumok erőteljes fejlődésének következtében a Hoover által említett interakciók egyirányúvá válnak, a **regionális centrum gravitációs terének** egyre nagyobb területet érintő periféria képes megfelelni. A Regional Science Research Institute 1970-ben, az Egyesült Államokban elvégzett vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy az USA egy-egy államában átlagosan 4,5 az államhatárokon is túlmutató csomópontok száma (Regional Science Research Institute: Yearly Report, 1970). S. Sassen, M. Castells, A. J. Scott és P. Hall szerint a csomóponti régió erőteljes koncentrálódás esetén azonosítható a **városrégióval**, amely egy domináns nagyvárosból és vonzáskörzetéből áll (Castells, M. 2000, Scott, A. J. 2000, Hall, P. 2001, Sassen, S. 2001, Scott, A. J. – Agnew, J. – Soja, E. W. – Storper, M. 2001). A városrégiók a globális verseny legfontosabb területei egységei, amelyeket intenzív tőke-, technológia-, tudás- és információáramlás jellemez. Számos kutató véleménye szerint az Egyesült Államok nemzeti regionális centrumai nem hasonlíthatók össze Európa nemzetközi regionális centrumaival, mivel az európai regionális centrumok (a globális városok értelmezés szerint döntően a fővárosok) messze diverzifikáltabb jellemzőket hordoznak (Fujita, M. – Krugman, P. R. – Venables, A. J. 1990). P. R. Krugman és M. E. Porter térszerkezeti elmélete szerint a csomóponti régiók magterületei az erőforrások koncentrálódásának legfontosabb szinterei, vagyis az európai területfejlesztési modellekben **növekedési pólusokként** említett regionális centrumok (Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001). P. J. Taylor szerint Kelet-Európában – és így

Magyarországon is – a politikai-gazdasági rendszerváltással a globális értelemben vett regionális centrumok (Taylor értelmezésében csak a fővárosok) elvesztették jelentőségüket, és mint perifériák Nyugat-Európa függésébe kerültek (*Taylor, P. J. 2003*).

A csomóponti régiók és városrégiók, illetve a regionális centrumok koherens összefüggését vizsgáló kutatók **városrangsorolásai komplex statisztikai mutatókon alapulnak** és többnyire a globális városokat elemzik, mint a globális gazdaság motorjait. A statisztikai adatok döntően a **centrum és a periféria között ható interakciók** számszerűsítéséből, valamint a regionális centrumok hálózatformáló képességének alapvető jellemzőiből származnak. Magyarországon a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók regionális centrumainak meghatározása egységes álláspont hiányában a lakosságszám alapján történik (történhet), így a regionális centrum fogalom mindössze elméleti jelentőséggel bír. Véleményem szerint szükségesebb lenne rögzített mutatók összessége alapján a városok statisztikai komplexitását vizsgálni, mint önmagában a lakosságszámból következtetéseket levonni. A **regionális centrum** ebben vonatkozásban **statisztikai meghatározás**.

2.2. A régióközpont

A lakosságszám alapján determinált regionális centrum és a **közigazgatási régióközpont** nem feltétlenül ugyan az a város. Az **angolszász államokban** – elsősorban Nagy-Britanniában, Ausztráliában és az Egyesült Államokban – a történelmi fejlődés eredményeként a legnagyobb város – vagyis a régió gazdasági-társadalmi-kulturális szervezője – és az adott területi egység közigazgatási központja sok esetben elkülönül. Az Egyesült Államokban Illinois állam legnagyobb városa a 9,5 milliós Chicago, az állam fővárosa és közigazgatási központja viszont az alig 200.000 lakosú Springfield (*Süli-Zakar I. 1996*). Nagy-Britanniában a városok önkormányzata a meghatározó közigazgatási kategória, ezért sem a történelmi régióknak, sem a NUTS régióknak nincs tényleges önkormányzatuk (*United Kingdom: National Statistics, 2007*). Az említett példákkal ellentétben a kontinentális Európa számos **EU tagországában** a régiók központja, tehát az önkormányzat székhelye és a regionális centrum egyazon város. Spanyolországban a 17 NUTS 2 régióból mindössze 3 esetben különül el a két központ, Franciaország 26 NUTS 2 régiójából szintén csak 3 esetben nem a régió legnépesebb városa a közigazgatási régióközpont.

Magyarországon a **NUTS 2 tervezési-statisztikai régióknak nincs önkormányzatuk**, vagyis – ellentétben a magyarországi megyékkel, vagy a spanyolországi és franciaországi NUTS 2 régiókkal – nincs központjuk sem. A **dekoncentrált államigazgatási szervezetek** sokaságából viszont – szubjektív alapon – nem választható ki egyik vagy másik csak azért, hogy annak megléte régióközponttá minősítsen egy befogadó várost (különösen nem annak ismeretében, hogy a fontosabb dekoncentrált államigazgatási szervezetek elosztása esetében a régió megyei jogú városai között az „igazságosságra” törekedtek). Véleményem szerint a régióközpontot a régió önkormányzata determinálja, azonban politikai önkormányzat hiányában, jelen körülmények között régióközpontnak a legtöbb dekoncentrált államigazgatási

szervezetnek székhelyet biztosító város tekinthető. Létrehozásának jellegét tekintve a **régióközpont** alapvetően **politikai-közigazgatási kategória**.

2.3. A pólusközpont

A **növekedési pólusközpontok** létrehozása az aktív állami területfejlesztési politika meghatározó és gyakorlatban – elsősorban Franciaországban – alkalmazott eszköze. A regionális multiplikátorhatáson keresztül a növekedési (fejlesztési) pólusközpontokat körülvevő régió egésze dinamizálható (Perroux, F. 1955, Pottier, P. 1963, Paelinck, J. 1965, Boudeville, J. R. 1966, Lasuén, J. R. 1967, Lasuén, J. R. 1969, Lasuén, J. R. 1971). Az 1950-es években a francia területfejlesztésben **F. Perroux gazdasági ágazatokra** kidolgozott növekedési pólusközpont elmélete vált elfogadottá, melynek **területi dimenzióját J. R. Boudeville** fogalmazta meg (Perroux, F. 1955, Boudeville, J. R. 1964, Moss, L. S. ed. 2001). A növekedési pólusközpontok létrehozásának gondolata egyfajta válasz a nemzetközi gazdasági kihívásokra, valamint a **J.-F. Gravier** által megfogalmazott **„francia sivatag”** felszámolásának lehetséges alternatívája (Gravier, J.-F. 1972, Forman B. 2000). A francia modell célja **Párizs túlsúlyának megszüntetése** a francia térszerkezetben, olyan növekedési pólusok (például Lille, Lyon, Marseille, Nantes) kijelölésével és állami fejlesztésével, amelyek összességében képesek ellensúlyozni a főváros dominanciáját. A térszerkezeti problémák tekintetében a **„magyar sivatag”** felszámolásának egyértelmű mintája a francia modell, bár J. R. Lasuén szerint a fejlődő országokban létrehozott növekedési pólusok elszakadhatnak környezetüktől, így hosszútávon, regionális szinten válhat aránytalanná a térstruktúra (Lasuén J. R. 1973). A **pólusközpontok** kijelölése ugyanakkor nem lehet független folyamat a több száz éves urbanizációs fejlődés során kialakult **regionális centrumoktól**, vagyis ebben a vonatkozásban bizonyos fokú tehetetlenség figyelhető meg. A regionális centrumok és a növekedési pólusok közötti összefüggés ugyanakkor P. R. Krugman és M. E. Porter térszerkezeti elméleteiben is feltűnik (Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001). A **pólusközpont** irányultságának megfelelően **területfejlesztési** kategória.

3. A REGIONÁLIS CENTRUMOK AZONOSÍTÁSÁNAK NEMZETKÖZI PÉLDÁI

A korábban bemutatott terminológiai elemzés nyilvánvalóvá teszi, hogy a **regionális centrumok azonosítása** összetett és korántsem egyértelmű folyamat, nem létezik egzakt, egységes definíció. A meghatározás már csak azért sem lehet egyértelmű, – a különböző városkategóriák alapvető értelmezésének eltérésein túl – mert az Európában és az Egyesült Államokban született szakirodalom **eltérő regionális struktúrát** vesz alapul, a regionális centrumokként definiálható városokat messze eltérő területi keretek közé helyezi (Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999). Tovább nehezíti a regionális centrumok azonosítását, maga a regionális centrum fogalom, tekintettel arra, hogy a meghatározás gyakorlatilag csak a hazai szakirodalomban létezik.

3.1. A regionális centrumok azonosítása az angolszász szakirodalom szerint

Az Egyesült Államokbeli szakirodalom mindössze **néhány európai várost definiál regionális centrumként**, elsősorban a *global-city* (globális város) és a *world-city* (világváros) értelmezésnek megfelelően (*Geddes, P. 1971, Sassen, S. 1992, Beaverstock, J. V. et al. 1999, Bernek Á. 2000*). A globális jelentőségű városok azonosítása **diverzifikált szempontrendszer alapján** történik, azonban az eltérő társadalmi, gazdasági, kulturális közeg miatt az egyetlen általánosságban értelmezhető jellemző a **lakosság** (*Fuchs, R.J. ed. 1994, Beaverstock, J. V. et al. 1999*). **S. Sassen** szerint Európában mindössze **London** értelmezhető globális jelentőségű városként, az Egyesült Államokban **New York**, Japánban pedig **Tokió** (*Sassen, S. 1992*). A *Foreign Policy* 2008-ban – többek között S. Sassen és P. J. Taylor tanácsai alapján – az általuk kidolgozott Global City Index felhasználásával vizsgálta meg a globális értelemben vett regionális centrumokat, amely szerint Európából mindössze **London és Párizs** tekinthető global city-nek (*Foreign Policy: The 2008 Global Cities Index, 2008*). A funkcionális vizsgálatok alapján hasonló eredményre jutott a **City of London Corporation** is, amely az általuk kidolgozott Global Financial Centres Index felhasználásával azonosította a világgazdaság pénzügyi csomópontjait (*The City of London Corporation: The Global Financial Centres Index, 2007*). A felmérés szerint **London, Zürich, Frankfurt, Genf és Párizs** tekinthető európai pénzügyi központnak, amelyet alátámaszt a **PriceWaterHouseCoopers** 2007-ben elvégzett hasonló jellegű vizsgálata is (*PriceWaterHouseCoopers: UK Economic Outlook, 2007*).

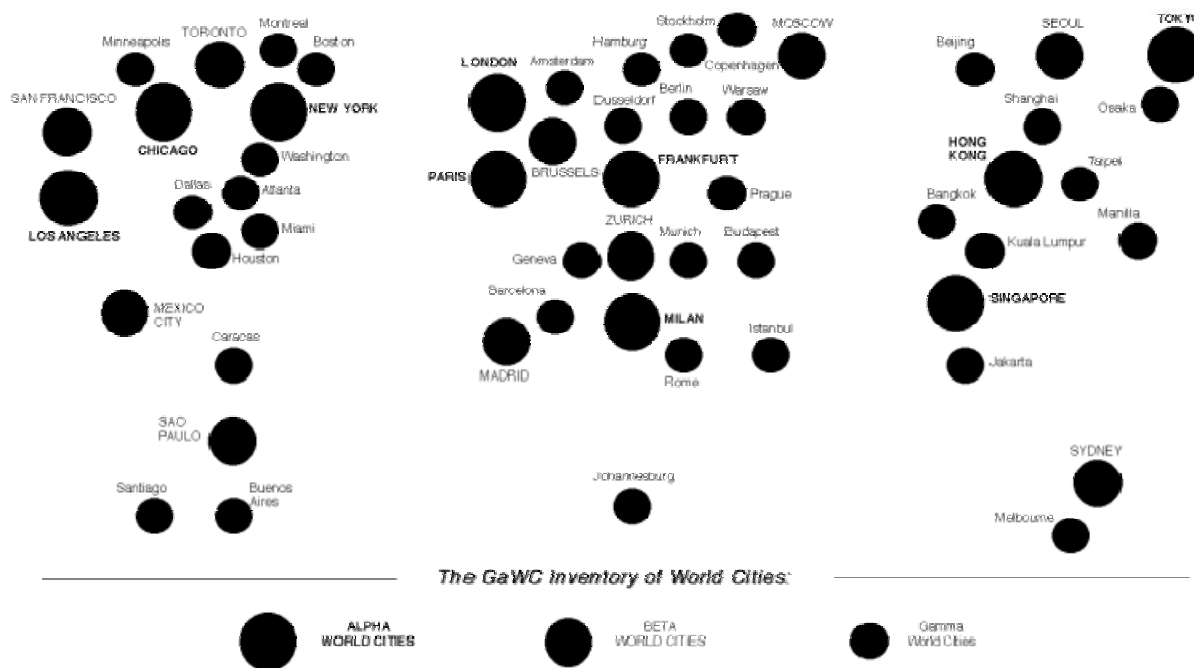
A **Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC)** 2004-ben elvégzett vizsgálta 4 főszempontot (gazdaság, kultúra, politika, társadalom) és a lakosságszámot figyelembe véve állapított meg város csoportokat. Az elemzés értelmében Európából mindössze **London** tekinthető nagy jelentőségű globális városnak, Párizs pedig csak részben (*I. táblázat*). A **formálódó globális városok** csoportjában már olyan városok is megjelennek, amelyek lakosságszámuk alapján nem tartoznak a legnagyobb városok közé (például Amszterdam, Milánó), azonban minden más jellemzőjük alapján Európa meghatározó városainak számítanak. Az angolszász, elsősorban az Egyesült Államokban alkalmazott város kategorizálás sajátossága, hogy **kontinentális, kisebb részt nemzeti szinten értelmezi a regionális centrumokat**. Ebben a megközelítésben Európa gyakorlatilag egyetlen régió, amelyben regionális centrumként csak globális jelentőségű városok definiálhatók. **S. Sassen** és **P. J. Taylor** értelmezése eltérő metodika alapján jelöli meg az európai regionális centrumokat, véleményük azonban abban megegyezik, hogy **London és Párizs** (vagyis Európa legnagyobb lakosságszámú városai) mellett kontinentális szinten nincs igazi regionális centrum (*Sassen, S. 1992, Taylor, P. J. 2003*).

J.V. Beaverstock, R.G. Smith és P.J. Taylor 1999-ben 5 jellemző mutató alapján (pénzügyi élet koncentráltága, vállalati központok száma, stb.) elemezték a globális városokat és állítottak fel sorrendet (*Beaverstock, J.V. et al.*). Az általuk meghatározott **alfa, béta és gamma világvárosok** esetében először jelennek meg – igaz, mint gamma világvárosok – a kelet-közép-európai országok fővárosai, így Budapest, Prága és

Varsó (1. ábra). Figyelembe véve a nemzetközi szakirodalom elemzéseit, megállapítható, hogy **globális léptékben Magyarország egyetlen regionális centruma Budapest**. Természetesen ebben a vonatkozásban a regionális centrum meghatározás sokkal inkább a kelet-közép-európai térségre vonatkozik, mintsem Magyarországra.

Global cities (Globális városok)	
Well rounded global cities (<i>jól körülhatárolható globális városok</i>)	
Very large contribution (<i>nagy jelentőségű globális városok</i>)	London, New York
Smaller contribution (<i>kisebb jelentőségű globális városok</i>)	Los Angeles, Párizs, San Francisco
Incipient global cities (<i>formálódó globális városok</i>)	Amszterdam, Boston, Chicago, Madrid, Milánó, Moszkva, Torontó
Global niche cities (<i>speciális jelentőségű globális városok</i>)	
Economic (<i>gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Hong Kong, Szingapúr, Tokió
Political and social (<i>politikai és társadalmi jelentőségű globális városok</i>)	Brüsszel, Genf, Washington
World cities (Világvárosok)	
Subnet articulator cities (<i>alhálózat csomóponti városai</i>)	
Cultural (<i>kulturális csomópont</i>)	Berlin, Koppenhága, Melbourne, München, Oslo, Róma, Stockholm
Political (<i>politikai csomópont</i>)	Bangkok, Bécs, Peking
Social (<i>társadalmi csomópont</i>)	Manila, Nairobi, Ottawa
Worldwide leading cities (<i>világviszonylatban vezető szereppel rendelkező városok</i>)	
Primarily economic global contributions (<i>elsődlegesen gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Frankfurt, Miami, München, Oszaka, Szingapúr, Sydney, Zürich
Primarily non-economic global contributions (<i>elsődlegesen nem gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Abidjan, Addis Abeba, Atlanta, Bazel, Barcelona, Kairó, Denver, Harare, Lyon, Manila, Mexico City, Mumbai, Új Delhi, Shanghai
<i>Forrás: www.lboro.ac.uk/gawc</i>	

1. táblázat: A Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC) által kidolgozott városkategORIZÁLÁS (2004)

Forrás: Beaverstock, J.V. et al. (GaWC) 1999

1. ábra: Az Alpha, Beta és Gamma World City-k meghatározása a GaWC kutatásaiban J.V. Beaverstock, R.G. Smith és P.J. Taylor szerint (1999)

3.2. A regionális centrumok azonosításának európai gyakorlata a NUTS rendszerben

A korábban bemutatott elemzések egyértelműen igazolják, hogy nemzetközi viszonylatban, elsősorban **az angolszász szemléletben az európaiktól messze eltérő regionális léptéket alkalmaznak**. Az európai regionális struktúra egységes alapját a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer jelenti, amelyben a regionális politika meghatározó területi egysége a **NUTS 2 programozási szint** (Forman B. 2003). A NUTS rendszerbe illeszthető régiók kialakításának területi kereteit az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete szabályozza, amelyet csak 2003-ban rögzítettek hivatalosan, bár gyakorlatilag az 1970-es évektől funkcionál. A rendelet értelmében a NUTS rendszerbe illeszthető régióknak **a politikai szándékot kifejező normatív régiók** bázisára kell támaszkodniuk. A normatív régiók határait a helyi hatóságok hatásköre alapján, illetve a feladataik ellátásához szükséges erőforrások gazdaságilag optimális felhasználásához megfelelőnek vélt regionális népességnagyság szerint rögzítik. A normatív régiók előnye, hogy a tagállamok törvényi szabályozása következtében határaik stabilak, az államhatalmi funkciók ellátásának elsődleges szinterei, illetve a nemzeti statisztikai rendszerek adatgyűjtésének, feldolgozásának és értékelésének bázisegységei (KSH, 2004: *Európai Regionális Statisztikai Felhasználói Kézikönyv*). A NUTS rendszerben kialakított **régiók népességkeretei** meglehetősen **széles intervallumban mozognak**,

amelynek elsődleges oka, hogy a nemzetállamokban már korábban létrejött normatív régiók roppantul eltérő méretűek (2. táblázat).

Szint	Népesség alsó határa (fő)	Népesség felső határa (fő)
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Forrás: KSH, 2004: ERSFK

2. táblázat: A NUTS régiók átlagos mérete az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete értelmében (2003)

Mindez azt is eredményezi, hogy még a közösségi területfejlesztési politika bázisegységének tekintett – és sokszor mesterségesen kialakított – **NUTS 2 programozási régiók sem egységes méretűek**, következésképpen a régiók regionális centrumai is nehezen kategorizálhatók (*Illés I. 2001*). Tovább nehezíti a regionális centrumok kategorizálását, és ezzel párhuzamosan az azonosítását az **egységes definíció hiánya**. Mint az már korábban említésre került, P. R. Krugman és M. E. Porter szerint az európai területfejlesztési modellekben növekedési pólusokként említett városokat regionális centrumokként lehet azonosítani (*Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001*). A pólusközpontok létrehozása azonban alapvetően a franciaországi állami területfejlesztés meghatározó eszköze és korántsem általános az Európai Unióban. T. Herrschel és P. Newman szerint a **fejlesztési pólusközpontok** kijelölése – nyilvánvalóan a franciaországi modell alapján – nem egyedi, azonban elsősorban a **legnagyobb lakosságú városokat** érinti, amelyek a térszerkezeti egyenlőtlenségek megszüntetésének reális célterületei (*Herrschel, T. – Newman, P. 2002*). C.G. Gore több szerző véleményére támaszkodva számos szempontot figyelembe véve vizsgálta a növekedési pólusokat és a regionális viszonylatban meghatározó városokat (*Gore, C.G. 1984*). Földrajzi értelemben **regionális centrumnak minősíthetők a városhierarchiában legmagasabban jegyzett városok**, amely elsősorban a centrális fekvésben, a regionális intézményrendszer fejlettségében és az ipar központosságában mérhető le. J. Friedmann vizsgálataira támaszkodva megállapította, hogy az adott ország térszerkezetében **a nemzeti metropoliszokat a regionális centrumok követik**. Ez egyben arra is utal, hogy a regionális centrumok mérete független a nemzetközi viszonylatoktól és meghatározásuk elsősorban nemzeti relációban történhet. Arra azonban C.G. Gore is felhívja a figyelmet, hogy **a regionális centrum és a növekedési pólus** meghatározás között a legtöbb esetben **nincs érdemi különbség**. Az előzőekben említettek alapján megállapítható, hogy a **regionális centrum** európai viszonylatban alapvetően **kettős értelmű definíció**, utal egyrészt a területfejlesztési politika által meghatározott **növekedési pólusokra**, illetve a különböző régiók **centrális helyzetű nagyvárosaira**. Ezt az elméletet támasztja alá **J. Simmie** is, aki elsősorban az **innovatív jellemzőket hordozó nagyvárosokat** vizsgálta. Véleménye szerint az agglomerációs területek nagyvárosai az innovációs jellemzők magas fokú adaptációja mellett **lakosság számuk** tekintetében emelkednek ki környezetükből

(*Simmie, J. 2001*). **J.W. House** a franciaországi növekedési pólusokat elemezve arra a megállapításra jutott, hogy a pólusvárosok kiválasztása esetében – természetesen figyelembe véve sok egyéb más jellemzőt is – alapvető szempontnak tekinthető **a városok lakosság száma**, illetve annak növekedési üteme (*House, J.W. 1978*). A franciaországi területfejlesztési szervezet a DATAR (Délégation à l'aménagement du territoire et à l'action régionale) utódszervezete, a **DIACT** (Délégation interministérielle à l'aménagement et à la compétitivité des territoires) leírása alapján **NUTS 2 régióként egy város minősül pólusvárosnak**, amelyek többnyire a régiók legnagyobb népességszámú városai, egyben közigazgatási régióközpontjai (www.diact.gouv.fr).

Mindezek alapján a **franciaországi növekedési pólusok regionális centrumoknak tekinthetők**, csakúgy, mint a spanyolországi régiók központjai, amely esetekben döntő fontosságú kritérium a városok lakosság száma (*Lasuén, J. R. 1973, Herrschel, T. – Newman, P. 2002*). Természetesen mindkét esetben a NUTS regionális rendszer **NUTS 2 konvergencia régiói** jelentik a kiindulási alapot. Franciaország, Spanyolország és Magyarország NUTS 2 régióinak, valamint **regionális centrumainak népességarányát** elemezve megállapítható, hogy a regionális centrumok népessége átlagosan 20%-át sem éri el a régiók népességének, a legnagyobb lakosság számú fővárosok nélkül (*3. táblázat, 4. táblázat, 5. táblázat*). A magyarországi régiók és **regionális centrumok népességátlaga** a legkisebb a vizsgált országok közül, hasonlóan azok népességarányához (12,84%). Az elemzés azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy kisebb lakosság számú városok regionális centrumnak minősítése tovább csökkenti a kialakult arányokat, mindamellett, hogy Magyarország esetében a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók legnépesebb városai kerültek összehasonlításra. **Beluszky Pál** véleménye szerint a regionális centrumok meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy a **városok lakosság száma és a településhálózatban betöltött hierarchikus rangja** között koherens összefüggés áll fenn (*Beluszky P. 2003*). Regionális centrumnak – a városok tényleges regionális funkciói mellett – csak a **legnépesebb városok** tekinthetők, vagyis Magyarország NUTS 2 tervezési-statisztikai régióinak esetében **Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár** és természetesen **Budapest**.

NUTS 2 régiók népességátlaga (fő)	Regionális centrumok népességátlaga (fő)	Regionális centrumok átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
2 368 635	418 679	17,68
<i>Forrás: EUROSTAT</i>		

3. táblázat: A franciaországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Île-de-France régió és Párizs regionális centrum nélkül (Départements d'outre-mer nélkül) (2006)

NUTS 2 régiók népességátlag (fő)	Regionális centrumok népességátlag (fő)	Regionális centrumok átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
2 259 917	380 071	16,82
<i>Forrás: EUROSTAT</i>		

4. táblázat: A spanyolországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Madrid régió és Madrid regionális centrum nélkül (2006)

NUTS 2 régiók népességátlag (fő)	Regionális centrumok népességátlag (fő)	Regionális centrumok* átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
1 203 485	154 575	12,84
*Regionális centrumok: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár		
<i>Forrás: KSH</i>		

5. táblázat: A magyarországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya a Közép-Magyarországi Régió és Budapest regionális centrum nélkül (2006)

Magyarországon a regionális centrumok – ahogyan az már említésre került – **regionális viszonylatban a legnagyobb lakosságszámú városok**, azonban országos viszonylatban már jelentkeznek eltérések. Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged az 1970-es évektől a Budapestet követő legnagyobb lakosságszámú városok, azonban Székesfehérvárt ebben a vonatkozásban mindig is megelőzte Nyíregyháza és Kecskemét. Székesfehérvár a Közép-Dunántúli Régió legnépesebb városa, tehát regionális centrumnak tekinthető, Nyíregyházát az Észak-Alföldi Régióban Debrecen, Kecskemétet a Dél-Alföldi Régióban Szeged előzi meg. Magyarország és Budapest népessége gyakorlatilag az 1980-as évek elejétől csökken, azonban **a regionális centrumok népessége az 1990-es évekig növekedett (6. táblázat)**. Mindez azt eredményezte, hogy a regionális centrumok összességében egyre nagyobb hányadát biztosították az ország népességének és csökkent a különbség Budapest népességéhez képest. Az **1990-es évektől azonban a regionális centrumok is csökkenő tendenciát mutatnak**, különösen Miskolc és Pécs.

Területegység	1970	1980	1990	2001	2007
Debrecen	167 860	198 195	212 235	211 034	205 084
Győr	102 600	124 130	129 331	129 412	128 808
Miskolc	181 398	208 103	196 442	184 125	171 096
Pécs	150 779	169 134	170 039	162 498	156 664
Szeged	145 312	164 437	169 930	168 273	167 039
Székesfehérvár	79 064	103 571	108 958	106 346	101 755
Összesen	827 013	967 570	986 935	961 688	930 446
Budapest	2 001 083	2 059 226	2 016 681	1 739 569	1 702 297
Regionális centrumok* – Budapest aránya	1:2,42	1:2,13	1:2,04	1:1,81	1:1,83
Magyarország	10 322 099	10 709 643	10 374 823	10 174 853	10 045 401
Regionális centrumok* – ország aránya	1:12,48	1:11,07	1:10,51	1:10,58	1:10,80
*Budapest nélkül					
<i>Forrás: KSH, TeIR-Meta</i>					

6. táblázat: A regionális centrumok népességének változása 1970. és 2007. között, valamint népességarányuk változása Budapest és Magyarország népességéhez képest

Az ENSZ előrejelzés szerint Magyarország népessége rohamosan csökken az elkövetkező évtizedekben, párhuzamosan a városok népességével (*United Nations: World Urbanization Prospects: The 2007 Revision, 2008*). Az urbanizáció kiteljesedés azonban azt eredményezi, hogy **a belső migrációs hatások** elsősorban a városoknak kedveznek, tehát **a hazai regionális centrumok népességaránya az országon belül növekedhet** (annak ellenére is, hogy összességében népességszámuk csökkenő tendenciát mutat).

3.3. A regionális centrumok azonosításának összegzése a nemzetközi példák alapján

Az angolszász szakirodalomban használt global-city és a world-city értelmezésnek megfelelő regionális centrumok azonosítása elsősorban a városok világgazdaságban betöltött csomóponti szerepe alapján történik, figyelembe véve a lakosságszámot. Természetesen **a regionális centrumok azonosításának nincs egységes definíciója**, így a szempontrendszer is meglehetősen képlékeny. Alapvető kritériumnak tekinthető a városok pénzügyi életben betöltött vezető szerepe, a bankok és tőzsdék koncentrálttsága, illetve a tőzsdén jegyzett vállalati központok száma, kisebb részt a politikai, kulturális aktivitás frekvenciája. Abban azonban a szerzők többsége egyetért, hogy **a globális jelentőségű városoknak rendelkezniük kell egy világviszonylatban meghatározó népességszűzöllel** (*Clark, D. 2003*). Ennek a szemléletnek mindössze egy magyarországi város felel meg, a főváros, Budapest. Az

európai gyakorlat a regionális centrumokat a NUTS regionális rendszer egyes területi szintjeinek központjaiként értelmezi, amely egyben azt is jelenti, hogy a globális városokhoz képest **jóval kisebb lakosság számú városok** is centrumoknak minősíthetők. A franciaországi fejlesztési politika alapján a **növekedési pólusok** tekinthetők regionális centrumoknak, amely részben hasonló a spanyolországi megközelítéshez. Mindkét esetben igazolható azonban, hogy a növekedési pólusoknak tekintett városok a NUTS 2 programozási régiók **legnagyobb lakosság számú városai**, egyben a **régiók közigazgatási régióközpontjai** is. Magyarországon a regionális centrumnak tekintett városok régióik legnagyobb népesség számú városai, amelyek súlya népesség számuk tekintetében – az ENSZ előrejelzése szerint – folyamatosan emelkedhet az elkövetkező évtizedekben, annak ellenére is, hogy mind Magyarország, mind a városok népesség száma csökkenő tendenciát mutat.

3. FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] **Beaverstock, J.V. – Smith, R.G. – Taylor, P.J. 1999:** A Roster of World Cities. Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC). – Research Bulletin 5. (<http://www.lboro.ac.uk>)
- [2] **Beluszky P. 2003:** Magyarország településföldrajza (Általános rész). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 568 p.
- [3] **Berne Á. 2000:** A globális világ „új gazdaságföldrajza”. – Tér és Társadalom. XIV. évf. 4. szám. pp. 87-107.
- [4] **Boudeville, J. R. 1964:** Les espaces économiques. Presses University, Paris. 128 p.
- [5] **Boudville, J. R. 1966:** Problems of Regional Economic Planning. University Press, Edinburgh. 192 p.
- [6] **Castells, M. 2000:** The Rise of the Network Society. Blackwell, Oxford.
- [7] **Clark, D. 2003:** Urban World/Global City. Routledge, London. 235 p.
- [8] **Dicken, P. 2003:** Global Shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century. SAGE Publications, London.
- [9] **Foreign Policy, 2008:** The 2008 Global City Index. Foreign Policy. 2008. november/december. (www.foreignpolicy.com)
- [10] **Forman B. 2000:** Regionális politika az Európai Unióban. VÁTI Kht, Budapest. 399 p.
- [11] **Forman B. 2003:** Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai. Interpress, Budapest. 397 p.
- [12] **Friedmann, J. 2001:** Intercity Networks in a Globalizing Era. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 119-138.
- [13] **Fuchs, R.J. ed. 1994:** Mega-City Growth and the Future. United Nations University Press, New York. 428 p.
- [14] **Fujita, M. – Krugman, P. R. – Venables, A. J. 1990:** The Spatial Economy. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, USA. 365 p.
- [15] **Geddes, P. 1971:** Cities in Evolution: An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics. Harper & Row, New York. 409 p.

- [16] **Gore, C.G. 1984:** Regions is Question: Space, Development Theory and Regional Policy. Routledge, London. 290 p.
- [17] **Gravier J-F. 1972:** Paris and the French desert. Flammarion, Paris. 284 p.
- [18] **Haggett, P. 2001:** Geography. A Global Synthesis. Pearson Education Limited, Edinburgh, 805 p.
- [19] **Hall, P. 2001:** Global-City Regions in the Twenty-first Century. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 59-77.
- [20] **Herrschel, T. – Newman, P. 2002:** Governance of Europe's City Regions: Planning, Policy and Politics. Routledge, London. 233 p.
- [21] **Hoover, E.M. – Giarratani, F. 1999:** An Introduction to Regional Economics. The Web Book of Regional Science. Regional Research Institute. West Virginia University. (www.rr.i.wvu.edu)
- [22] **House, J.W. 1978:** France: An Applied Geography. Routledge, London. 478 p.
- [23] **Illés I. 2001:** Régiók és regionalizáció. – Tér és Társadalom. 2001. XV. évf. 1. szám. pp. 1-23.
- [24] **Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2004:** Európai Regionális Statisztikai Felhasználói Kézikönyv (2003). KSH, Budapest. 173 p. (www.ksh.hu)
- [25] **Krugman, P. 1993:** First nature, second nature and metropolitan location. – Journal of Regional Science, 33. pp. 129-144.
- [26] **Krugman, P. 1995:** Development, Geography and Economic Theory. MIT Press, Cambridge (Massachusetts, US).
- [27] **Lasuén, J. R. 1967:** Desarrollo Económico y Distribución de ciudades por tamaño. – Arquitectura. 101. pp. 5-14.
- [28] **Lasuén, J. R. 1969:** On growth poles. – Urban Studies, 6. pp. 137-161.
- [29] **Lasuén, J. R. 1971:** Multi-regional economic development. An open systems approach. – Lund Studies. Series B. 37.
- [30] **Lasuén, J. R. 1973:** Urbanisation and development. The temporal interaction between geographical clusters. – Urban Studies, 10. pp. 163-188.
- [31] **Lenyel I. 2003:** Verseny és területi fejlődés. JATEPress, Szeged. 432 p.
- [32] **Lengyel I. 2007:** Regionális központok és regionális fejlődés. – Magyar Tudomány. Budapest, 2007. június. pp. 749-759.
- [33] **Moss, L. S. ed. 2001:** City and Country: An Interdisciplinary Collection (Economics and Sociology Thematic Issue). Wiley-Blackwell Publishers. 412 p.
- [34] **Nagle, G. – Spencer, K. 1999:** Az Európai Unió földrajza. Holnap Kiadó, Budapest. 156 p.
- [35] **Paelinck, J. 1965:** La théorie du développement polirisé. – Economie Regionale, 159. pp. 203-254.
- [36] **Perroux, F. 1955:** Note sur la notion de 'pôle de croissance'. – Économie Appliquée 8. pp. 307-320.
- [37] **Porter, M. E. 2001:** Regions and the New Economics of Competition. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 139-157.

- [38] **Pottier, P. 1963:** Axes de communication et développement économique. – Revue Économique, 14. pp. 58-132.
- [39] **PriceWaterHouseCoopers, 2007:** UK Economic Outlook. London. 40 p. (www.pwc.com)
- [40] **Rechnitzer J. 2004:** A városhálózat és a régiók formálódása. – Magyar Tudomány. Budapest, 2004. szeptember. pp. 978-990.
- [41] **Regional Science Research Institute:** Regional Science Research Institute Yearly Report, Virginia (USA), 1970
- [42] **Richardson, W.H. 1969:** Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change. Praeger, Los Angeles (USA). 457 p.
- [43] **Sassen, S. 1992:** The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton University Press. 412 pp.
- [44] **Sassen, S. 2001:** *Global Cities and Global-City Regions: A Comparison.* – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 78-95.
- [45] **Scott, A.J. 2000:** Economic Geography: The Great Half-Century. – In.: The Oxford Handbook of Economic Geography (Clark, G.L. – Feldman, M.P. – Gertler, M.S. eds). Oxford University Press, pp. 18-44.
- [46] **Scott, A. J. – Agnew, J. – Soja, E. W. – Storper, M. 2001:** Global City Regions. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 11-32.
- [47] **Simmie, J. 2001:** Innovative Cities. Taylor & Francis, London. 254 p.
- [48] **Süli-Zakar I. 1996:** Északkelet-Magyarország terület- és településfejlesztésének társadalomföldrajzi alapjai. KLTE, Debrecen. 75 p.
- [49] **Taylor, P. J. 2003:** The World City Network: A Global Urban Analysis. Routledge, USA. 328 p.
- [50] **The City of London Corporation, 2007:** The Global Financial Centres Index, Vol. 2. London. 84 p. (www.cityoflondon.gov.uk)
- [51] **United Kingdom, National Statistics, 2007:** Government Office Regions (GORs), The former Standard Statistical Regions (SSRs). (www.statistics.gov.uk)
- [52] **United Nations, 2004:** World Population to 2300. New York. p. 254. (www.un.org)
- [53] **United Nations, 2006:** World Urbanization Prospects, The 2005 Revision. New York. p. 210. (www.un.org)
- [54] **United Nations, 2008:** World Urbanization Prospects, The 2007 Revision. New York. p. 244. (www.un.org)

REGIONAL CENTRES IN THE GLOBAL SPACE: POPULATION OR FUNCTION?

Large cities are of primary importance in the global settlement network in the 21th century. They have strong functions in the field of finance, culture and politics, the population of them is increasing dynamically than their countries population. However their position is not unambiguous. Mostly in the British and American literature the global cities are being considered as regional centres but in Europe and especially in Hungary the regional structure is distinctly different, so the definition of the regional centres are also different.